

Azərbaycan və Avropa Birliyi: Siyasi Dilemma

Reportyorların Azadlıq və Təhlükəsizlik İnstitutu

www.irfs.org

Sentyabr, 2013

Akronimlər

AB – Avropa Birliyi

AİHK – Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası

AQS – Avropa Qonşuluq Siyasəti

AM – Anlaşma Memorandumu

AŞ – Avropa Şurası

ATƏT – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı

AzTV – Azərbaycan Teleradio Yayımı Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti

BBC – Britaniya Teleradio Yayımı Şirkəti

BMT – Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

CETS – Avropa Şurası Müqavilə Seriyası

FP – Fəaliyyət Planı

İƏİT – İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı

QHT – qeyri-hökumət təşkilatı

MDB – Müstəqil Dövlətlər Birliyi

MSHBP – Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt

MTRŞ – Milli Televiziya və Radio Şurası

ŞT – Şərq Tərəfdaşlığı

TACIS – Müstəqil Dövlətlər Birliyinə Texniki Yardım

TƏS – Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi

ÜİHB – Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi

Minnətdarlıq

Bu hesabat Reportyorların Azadlıq və Təhlükəsizlik İnstitutunun (RATİ) nəşridir. Hesabat Beynəlxalq Mediaya Dəstək (International Media Support) təşkilatının proqram rəhbəri Gülnarə Axundova tərəfindən, onun RATİ araşdırmaçıları Günay İsmayılova və Pərviz Əzizov və RATİ-nin sədri və direktoru Emin Hüseynovla birgə apardığı araşdırma əsasında hazırlanıb. Hesabat insan hüquqları konsultantı Rebekka Vinsent tərəfindən redaktə olunub. Bu hesabatdakı məlumatların redaktə olunmuş versiyası RATİ-nin hazırladığı və Azərbaycanın müxtəlif insan hüquqları qurumları qarşısındakı öhdəliklərinin icrasını təhlil edən daha geniş hesabatın bir hissəsi olaraq dərc olunub.

Hesabat Beynəlxalq Mediaya Dəstək (International Media Support) təşkilatının dəstəyi ilə nəşr olunub.

Xülasə

Son 10 il ərzində Azərbaycan Avropa Birliyi (AB) ilə, xüsusilə enerji əməkdaşlığı sahəsində, sıx əlaqələri inkişaf etdirib. Avropa Birliyinin Azərbaycandakı Nümayəndəliyinin¹ saytında qeyd olunduğu kimi, “AB Azərbaycanla əməkdaşlıq sərhədlərini aşaraq, təcridi iqtisadi inteqrasiya və siyasi əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi istiqamətində sıx əlaqələrin qurulmasına çalışır”.

AB-nə qoşulmaq məqsədinin Əliyev rejimi üçün prioritet məsələ olmamasına baxmayaraq, AB ilə "bərabər tərəfdaşlıq" prinsipi altında enerji və iqtisadi sahədə əməkdaşlıq davamlı olaraq gündəmdə olub.

Həm İlham Əliyevin, həm də onun atası, mərhum prezident Heydər Əliyevin Avropa dəyərlərinə sadıqlığını elan etmələrinə baxmayaraq, əslində onlar ölkə daxilində öz güclərini möhkəmləndirməyi prioritet məsələyə çeviriblər – hətta bu onların demokratik etimadına xələl gətirsə belə və Qərblə əlaqələrini təhlükə altına almaq bahasına olsa belə. Azərbaycanda demokratiya görüntüsü yaratmaqla bərabər hər iki prezident Qərbdən Rusiyanın həddən artıq təsir gücünə qarşı balans qorumaq vasitəsi kimi istifadə etməyə çalışıb – bu taktika onlar üçün ölkə daxilində insan haqları pozuntuları ilə bağlı Qərblə “sövdələşmək” üçün bir vasitədir.

AB-Azərbaycan əməkdaşlığını enerji təhlükəsizliyi üzərində davam etdirmək, şübhəsiz ki, gündəliyin başlıca məsələsidir. Cənub Qaz Dəhlizi təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütövlükdə region üçün əhəmiyyətlidir. Lakin Azərbaycanda insan haqlarının pisləşməkdə olan durumu da eyni qədər diqqət yetirilməli və narahatlıq doğuran bir məsələdir.

Azərbaycan uzun illər demokratiya və insan hüquqları sahəsində davamlı surətdə geriləyib. Azərbaycan 2006-cı ildə birgə imzalanmış Fəaliyyət Planında² bir çox sahədə islahatlar həyata keçirmək öhdəliyi götürsə də, ölkədə ifadə, sərbəst toplaşmaq və birləşmək azadlığı hüquqları dramatik dərəcədə məhdudlaşdırılıb. Halbuki, bu hüquqlar həm Azərbaycan Konstitusiyası, həm də Azərbaycanın üzvü olduğu beynəlxalq insan hüquqları müqavilələri ilə aşkar şəkildə təmin olunub.

¹ AB-nin Azərbaycandakı Nümayəndəliyinin internet səhifəsi: <http://bit.ly/15rKlgZ>

² AB-Azərbaycan Fəaliyyət Planı: <http://bit.ly/14TCKE9>

Azərbaycan və AB arasında energetika sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi müxalifət üçün azad məkanın kiçilməsi ilə nəticələnib. Azərbaycanın 2006-cı ildə AB-Azərbaycan Fəaliyyət Planını imzalamasından bəri fundamental insan hüquqları məhdudlaşdırılmış və ya kobud şəkildə pozulmuş çoxlu sayda tanınmış hökumət tənqidçiləri, jurnalistlər, müxalifətçilər, ictimai nəzarətçilər və etiraz aksiyası iştirakçıları vardır.

Vətəndaşlara, xüsusən də müxalif partiyalara, hüquq müdafiəçilərinə, müstəqil mediaya və gənc fəallara qarşı hüquq pozuntularının baş verməsi ilə bağlı sənədləşdirilmiş faktlar mövcuddur.

Prezident seçkiləri ərəfəsi dövr siyasi müxalifəti və fəal vətəndaş cəmiyyətini susdurmağa hesablanmış siyasətin tətbiqində kəskin artım ilə müşayiət olunur. Hazırkı prezident bu narahatedici təşəbbüslərin həyata keçirilməsində qanunvericilik, media və məhkəmə üzərində tam nəzarətə malikdir. Ambisiya sadədir: siyasi və ictimai siyasət məsələləri ilə məşğul olan müstəqil QHT, media və digər qrupların və ya şəxslərin sıradan çıxarılması.

Özünün Azərbaycan üçün nəzərdə tutulmuş demokratiyanın təşviqi strategiyasında AB daha çox "yumşaq güc" kimi çıxış etmiş və dialoqa, əməkdaşlığa və maarifləndirməyə əsaslanan strategiyadan istifadə edib. Bu gün Azərbaycanda siyasi nüfuzunu artırmaq və ölkədə insan hüquqlarının pisləşməkdə olan durumunu yaxşılaşdırmaq üçün AB daha sərt və daha düşünülmüş yanaşmadan istifadə etməlidir.

Giriş

“Azərbaycan, əlbəttə ki, bizim tərəfdaşımızdır. Mən, hesab edirəm ki, bütün mümkün vasitələrin cəlb olunması ilə aparılan açıq müzakirələr problemləri həll etmək üçün ən yaxşı yoldur. Əlbəttə ki, demokratik islahatlara dəstək vermək vacibdir. Mən şəxsən düşünürəm ki - bu mənim şəxsi baxışımdır - prezident Əliyev, suveren Azərbaycanın başçısı olaraq, ölkənin demokratikləşdirilməsi yoluna sadıqdır. O, ölkənin imici və etibarlılığına xüsusi diqqət yetirir.”

- Avropa Komissiyasının prezidenti Xose Manuel Barrozo³

“Cənab prezident, demokratiyanın inkişafı, insan haqlarının müdafiəsi və siyasi islahatlar sahəsində Azərbaycana verdiyiniz davamlı dəstəyə görə mən şəxsən sizə və sizin Komissiyaya öz təşəkkürümü bildirirəm. Sizin təklifləriniz və tövsiyələriniz, həmçinin bizim aramızda başlanmış sazişlər həddən artıq mühümdür. Onlar Azərbaycanda dəyişikliklərə öz töhfəsini verir.”

- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev⁴

Azərbaycanla AB arasında əlaqələrin başlanğıcı 1990-cı illərin əvvəlinə təsadüf edir. Həmin vaxtlar Avropa Komissiyası “Müstəqil Dövlətlər Birliyinə Texniki Yardım” (TACIS) proqramı çərçivəsində Müstəqil Dövlətlər Birliyinə (MDB) dəstək göstərib.⁵ 1999-cu və 2003-cü illərdə qüvvəyə minmiş Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi (TƏS) vasitəsi ilə, Avropa Birliyi Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində Azərbaycan ilə əlaqələri daha da genişləndirdi.⁶ 2009-cu ilin mayında Azərbaycan Şərq Tərəfdaşlığına qoşulduqda bu əlaqələr daha da gücləndi.⁷

Enerji sektorunda Azərbaycan AB üçün həm istehsalçı, həm də tranzit ölkə olaraq mühüm strateji tərəfdaşdır. 2006-cı il 7 noyabrda Brüsseldə imzalanmış və Azərbaycanla Avropa Birliyi arasında enerji üzrə tərəfdaşlıq yaradılmasına yönəlmiş Anlaşma Memorandumunda (AM) aydın qeyd olunduğu kimi, “Enerji sektoru AB-Azərbaycan ikitərəfli münasibətlərində mühüm elementlərdən biri olaraq qalır”.⁸ Sözügedən Anlaşma Memorandumunda insan hüquqları barədə heç bir qeyd yoxdur. AB və Azərbaycan arasında əməkdaşlığın əsas məqsədi ölkədə islahatların həyata keçirilməsini dəstəkləmək və əsasən 1999-cu il iyun tarixli Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişində⁹ (TƏS) və 14 noyabr 2006-cı il tarixli AB-Azərbaycan AQS Fəaliyyət Planında¹⁰ müəyyən edilmiş siyasət məqsədləri çərçivəsində getdikcə daha yaxın əlaqələr qurmaqdır.

Avropa Komissiyası tərəfindən maliyyələşdirilən sorğu olan AB-nin Qonşuluq Barometrində¹¹ əsasən, azərbaycanlılar Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında əlaqələrin hazırkı vəziyyətini əsasən yetərli hesab edir. Rəy sorğusunda iştirak edənlərdən əksəriyyəti AB-nin demokratiya (59%) və insan haqları (51%) sahəsində, daha az qismi isə iqtisadi inkişaf (48%) və ticarət (47%) sahəsində rolunun daha da artırılmasına istəklərini ifadə ediblər.

³ Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev və Avropa Komissiyasının prezidenti Xose Manuel Barrozonun birgə mətbuat konfransı, Brüssel, 21 iyun 2013, <http://bit.ly/18dRj5s>

⁴ Həmin yerdə

⁵ Tacis proqramı (2000-2006), <http://bit.ly/1dvcXe2>

⁶ Daha ətraflı məlumatı buradan əldə edə bilərsiniz: http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm

⁷ Əlavə məlumat üçün: <http://bit.ly/17Wcb52>

⁸ Azərbaycan və Aİ arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu: http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_azerbaijan_en.pdf

⁹ Avropa Birliyi və ona üzv dövlətlərlə Azərbaycan Respublikası arasında Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi: http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf

¹⁰ AB-Azərbaycan münasibətlərinin icmalı: <http://bit.ly/163TQj2>

¹¹ AB Qonşuluq Barometri AB tərəfindən maliyyələşən Regional Kommunikasiya proqramı çərçivəsində fəaliyyət göstərən, və AB Qonşuluq Siyasəti və onun əməkdaşlıq fəaliyyəti və proqramları barədə bilik və qavrayışı qiymətləndirən rəy sorğusu və media monitorinqi alətidir. <http://eastbook.eu/en/2013/05/country-en/poland-en/enpi-barometer-taking-the-eu-pulse-in-the-eastern-neighbourhood/>

Avropa Komissiyasının illik “qonşuluq paketi” olan və AB-yə qonşu dövlətlərin hər birində AB ilə razılaşdırılmış islahatların həyata keçirilməsi istiqamətində əldə etdiyi inkişafı qiymətləndirən “Daha Güclü Tərəfdaşlıq Naminə”¹² nəşrinin bildirdiyinə görə, Azərbaycan “əsas tövsiyələrdən yalnız az bir qisminə diqqət yetirib”. Hesabatda Azərbaycan tərəfinin siyasi məhbub məsələsini müzakirə etmək niyyətində olmaması, jurnalistlər və vətəndaş cəmiyyəti fəallarının təqib olunması, söz azadlığı və seçki ilə bağlı qanunvericiliyin beynəlxalq standartlara uyğun olmaması və məhkəmə sisteminin müstəqil olmaması qeyd olunur.

AB-nin Azərbaycanla bağlı qərarlarına ən çox təsir edən faktorlar- iqtisadi tərəqqi və nisbi sabitlik Azərbaycanın getdikcə pisləşən insan hüquq durumuna diqqət yetirilməsi və vətəndaşlar üçün fundamental azadlıqların təmin olunması məsələlərini arxa plana keçirib. Vəd olunmuş islahatları yerinə yetirməyin əvəzinə, Əliyev rejimi sərt qanunlar qəbul etməklə və tənqidi fikirlər səsləndirməyə cəsarət edən şəxsləri təqib etmək və qorxutmaq üçün yeni tədbirlərə əl atmaqla ictimai həyata öz avtoritar nəzarətini daha da gücləndirib.

Bu hesabat AB-nin Azərbaycanda demokratiyanın təşviqi prosesindəki rolunu, xüsusilə də avtoritar kontekstdə enerji resursları və insan haqları məsələlərini nəzərdən keçirir. Hesabat Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişində (TƏS) və AQS Fəaliyyət Planında yer alan AB öhdəliklərinin statusunu araşdırır. Bu isə öz növbəsində Azərbaycanda demokratik təcrübənin və insan haqlarının təşviqində AB-nin necə fəal rol oynaya biləcəyi barədə təsəvvür yaradır.

¹² “Avropa Qonşuluq Siyasəti: Daha Güclü Tərəfdaşlıq Naminə İş”, Avropa Komissiyası və Avropa Birliyinin Xarici Əlaqələr və Təhlükəsizlik Siyasəti üzrə ali nümayəndəsi, 20 mart 2013-cü il:
http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2013_enp_pack/2013_comm_conjoint_en.pdf

Tövsiyələr

Avropa Birliyinə tövsiyələr:

Əgər Avropa Birliyi dəyərlərə önəm verən bir qurumdursa, o zaman insan haqları və fundamental azadlıqlarının təşviqi onun global fəaliyyətinin əsas meyarı olmalıdır.

Avropa Birliyi və Azərbaycan arasındakı enerji təhlükəsizliyi tərəfdaşlığı mühüm və səmərəli olsa da, bu münasibətlərin əsasında insan haqlarına qarşılıqlı hörmət dayanmalıdır. Azərbaycanla enerji əməkdaşlığı sahəsində anlaşma memorandumu və ya hətta hüquqi müqavilə imzalayarkən, AB insan hüquqlarını əməkdaşlıq üçün əsas tələblərdən biri olaraq irəli sürməlidir.

Əksəriyyəti enerji resursları ilə zəngin olan Ərəb və Yaxın Şərq ölkələrindəki inqilablar sabitliyin illuziya mahiyyətli olduğunu nümayiş etdirdi. Enerji ilə zəngin olan ölkələrdə təhlükəsizlik Qərb dövlətləri üçün əhəmiyyətlidirsə bunu "aşağıdan yuxarıya" prinsipi əsasında qurmaq lazımdır – yəni bu prosesə fundamental insan haqlarına hörmətdən başlamaq lazımdır.

Avtoritar ölkələrdə insan haqları ilə bağlı problemlər nadir hallarda ölkə daxilində öz həllini tapır. Azərbaycanda insan hüquqları durumuna dair Avropa Parlamentinin üç qətnaməsi, həmçinin Avropa Birliyi və Avropa Komissiyası rəsmilərinin çoxsaylı bəyanatlarında ölkədə mövcud olan insan hüquqları problemlərinin bəzilərinə toxunulub. Lakin bu qətnamə və bəyanatlar yetərli olmayıb. Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunmalı və onlara dəstək verilməli olduğu AB-nin ən yüksək vəzifəli rəsmiləri tərəfindən Azərbaycan hökuməti ilə danışıqlar zamanı səsləndirilməlidir.

Məsələn, Assosiasiya Sazişi¹³ üzrə danışıqlar zamanı, AB öz öhdəlik şərtlərinə sadıq qalmalıdır və daha çox siyasi və iqtisadi inteqrasiya müqabilində Azərbaycan üçün konkret standartlar tətbiq etməlidir. AB ilə Azərbaycan arasında ən yüksək səviyyədə münasibətlər üçün müəyyən olunmuş hər hansı bir çərçivəyə güclü insan hüquqları komponenti də daxil edilməlidir. Bu yanaşma AB siyasətinə və 2012-ci ildə AB xarici işlər nazirləri tərəfindən qəbul olunmuş və AB hökumət və dövlət başçıları tərəfindən təsdiqlənmiş "İnsan Hüquqları və Demokratiya üzrə Strateji Çərçivə"¹⁴ uyğundur.

Brüssel Azərbaycanda insan hüquqları ilə bağlı vəziyyətin həm ölkədaxili, həm də beynəlxalq səviyyədə yaxşılaşmasına yönəlmiş güclü insan haqları və demokratikləşmə təşəbbüsləri ilə çıxış etməklə Azərbaycanda öz siyasi təsirini artırmalıdır. AB vətəndaşlara və siyasətçilərə uzun müddətli təsir qabiliyyətinə malik olan təsisatların yaradılması və onların gücləndirilməsi prosesinə öz yardımını göstərməlidir. AB həmçinin ölkədə söz azadlığının təşviqi məqsədi ilə müstəqil KİV-lərin inkişafına dəstək verməlidir.

Xülasə, əgər AB rəsmi Bakının öz insan hüquqları öhdəliklərinə hörmətlə yanaşmasına nail olmaq istəyirsə, insan hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması istiqamətində irəliləyiş üçün aşkar standartlar tətbiq etməlidir.

Azərbaycan hökumətinə tövsiyələr:

Azərbaycanın xarici işləri və investisiya siyasətində üzləşdiyi əsas çətinliklərdən biri ölkənin öz beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsi nəticəsində onun imici və etibarlılığı arasında

¹³ Assosiasiya Sazişləri Avropa Komissiyasının/Avropa Birliyinin üçüncü ölkələrlə ikitərəfli münasibətlərin həyata keçirilməsi üçün geniş çərçivə yaratmaq məqsədi ilə bağlanan beynəlxalq müqavilələrdir. Əlavə məlumat üçün: <http://eeas.europa.eu/association/>

¹⁴ Avropa Birliyinin 2012-ci ildə qəbul olunmuş "İnsan Hüquqları və Demokratiya üzrə Strateji Çərçivə"si, <http://bit.ly/KXgi8R>

waranmıř zıddıyy tdır. Bir çox analıtl r hakim elita daxilində konsensus olmadıđını v  öhdəliklərin yerinə yetirilməməsinin əsas səbəbinin prezident İlham Əliyevin  z se iml rində v  m ramlarında q tiyy tsizliyinin olduđunu hesab edirlər. Azərbaycan bu etibarlılıq böhranını yalnız  dliyy , habelə ifadə, sərbəst toplařma v  birl řm  azadlıqları sahəsində çoxdan gözlənilən islahatları həyata keçirməklə aradan qaldıra bilər.

Lakin bu gün Azərbaycan xalqının uzun müddətli maraqları v  ehtiyacları ölkənin demokratik inkiřafını və uzun müddətli sabitliyini təhlükə altına alan hüquq pozuntuları  z nd n ən yaxşı səviyyədə  d nmir. Azərbaycan hökuməti dinc n mayiřl r , tənqidi fikirlərə və müxalifətə ř rait yaratmalı, v t ndař cəmiyyəti və müstəqil mediaya qarşı t qibl rin v  təzyiqlərin bütün formalarına son qoymalıdır. Hökumət bütün siyasi məhbusları azad etməli və fundamental azadlıqlarla bađlı beyn lخالq qanunvericilik çərçivəsində üzərinə götürdüyü öhdəliklərinə tam əməl etməlidir.

Fəsil 1: Əməkdaşlıq üçün Çərçivə

AB-Azərbaycan Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi

AB-Azərbaycan Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi (TƏS)¹⁵ 1999-cu ildə demokratiyaya, qanunun aliliyinə və insan haqlarına hörmətə, bazar iqtisadiyyatı islahatlarının, ticarətin liberallaşdırılmasının və bir çox sahələrdə əməkdaşlığın təşviqi məqsədi ilə qüvvəyə minib. TƏS Azərbaycan-AB əlaqələri üçün hüquqi çərçivədir.

Müqavilənin I Bölməsinin (Ümumi Müddəalar) II maddəsində¹⁶ qeyd olunur ki, "BMT Nizamnaməsi¹⁷, Helsinki Yekun Aktı¹⁸ və Yeni Avropa üçün Paris Xartiyasında¹⁹ müəyyən olunmuş demokratiyaya hörmət, beynəlxalq hüquq və insan hüquqları prinsipləri Azərbaycanla "tərəfdaşlığın əsas elementlərini" təşkil edir".

Müqavilənin 71-ci maddəsinə əsasən²⁰, Azərbaycan "Demokratik təsisatların yaradılması və ya möhkəmləndirilməsi, həmçinin beynəlxalq qanunvericiliyə və ATƏT prinsiplərinə uyğun olaraq qanunun aliliyinin və insan hüquqlarının və fundamental azadlıqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi ilə bağlı olan bütün məsələlərdə" Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq edəcək.

AB və Azərbaycan hazırda TƏS-in davamı olaraq Assosiasiya Sazişinin imzalanmasını müzakirə edirlər. Assosiasiya Sazişi Azərbaycanın AB-nə siyasi və iqtisadi inteqrasiyasını əhəmiyyətli dərəcədə dərinləşdirəcək.

Şərq Tərəfdaşlığı

Şərq Tərəfdaşlığının əsası (ŞT) 2009-cu ildə Praqada qoyulub. Bu, AB-nin altı tərəfdaş ölkə-Ermənistan, Azərbaycan, Belarus, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna ilə əlaqələrini gücləndirmək məqsədi daşıyan bir təşəbbüsdür. ŞT tərəfdaş ölkələri AB-nə daha da yaxınlaşdırmaq, sabitliyi, effektiv idarəetməni və iqtisadi inkişafı təşviq etmək məqsədi daşıyır. Bu təşəbbüs demokratiya, qanunun aliliyi, insan hüquqlarına və fundamental azadlıqlara hörmət, bazar iqtisadiyyatı və sabit inkişaf kimi orta q dəyərlərə əsaslanır.

ŞT üzrə inkişaf hər iki ildən bir keçirilən yüksək səviyyəli sammitlər və xarici işlər nazirlərinin illik görüşləri zamanı qiymətləndirilir. AVRONEST Parlament Assambleyası 2011-ci il mayın 3-də, Avropa Birliyi ilə Şərqi Avropa Tərəfdaşları arasında siyasi assosiasiyani və gələcək iqtisadi inteqrasiyanı irəlilətmək məqsədi ilə təsis olunmuş parlament forumudur. Avronest mandatu Şərq Tərəfdaşlığının gücləndirilməsinə, inkişafına və tanıtımına töhfə verməkdən ibarət olan parlament məşvərətinə, nəzarətinə və monitorinqinə görə məsul qurumdur.

¹⁵ Avropa Birliyi və ona üzv dövlətlərlə Azərbaycan Respublikası arasında Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf

¹⁶ Həmin yerdə

¹⁷ BMT Nizamnaməsi, <http://bit.ly/BXKec>

¹⁸ Helsinki Yekun Aktı, <http://bit.ly/1gd340E>

¹⁹ Yeni Avropa üçün Paris Xartiyası, <http://bit.ly/14zH2nT>

²⁰ Bölmə VII. Demokratiya və insan haqları ilə bağlı məsələlərdə əməkdaşlıq, maddə 71, http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf

Avropa Qonşuluq Siyasəti

Azərbaycan Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) çərçivəsində tərəfdaş ölkədir. AQS çərçivəsində, AB ən yaxın mümkün siyasi ittifaq və ən yüksək dərəcədə iqtisadi inteqrasiyaya nail olunması istiqamətində özünün cənub və şərq qonşuları ilə əməkdaşlıq edir. Bu məqsəd demokratiya, qanunun aliliyi, insan hüquqlarına hörmət və sosial birlik kimi ortaq maraqlara və dəyərlərə dayanır.

2006-cı ilin noyabr ayında AB-Azərbaycan Əməkdaşlıq Şurası tərəfindən AB-Azərbaycan Birgə Fəaliyyət Planı qəbul edilib. Bu fəaliyyət planı 1999-cu ilin iyulunda bağlanmış Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişinə (TƏS) əsaslanır və bütün mühüm islahat sahələri üzrə Azərbaycanla işbirliyi üçün əhatəli və iddialı bir çərçivə təqdim edir. 2009-cu ilin mayında Azərbaycan və Avropa Birliyi Şərq Tərəfdaşlığı haqqında Birgə Bəyannamə imzalayıb.

2004-cü ildə Azərbaycanın AQS-nə qoşulmasından və 2006-cı ilin 14 noyabrında AQS-nin Azərbaycan üçün Fəaliyyət Proqramının qəbul olunmasından bəri, Azərbaycan hökuməti məhdudlaşdırıcı qanunlar qəbul etmiş, mediaya qarşı təzyiq və təhdidlər həyata keçirmiş və hüquq müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən QHT-lərin işinə maneələr törətmişdir.

Fəsil 2: AQS Fəaliyyət Planının tələblərinin pozulması

Azərbaycan öz üzərinə insan hüquqlarının qorunması ilə bağlı bir sıra beynəlxalq öhdəliklər götürmüşdür. İfadə azadlığı, sərbəst toplaşma və birləşmə hüququ Azərbaycan hökumətinin imzaladığı və ratifikasiya etdiyi beynəlxalq sənədlərin və müqavilələrin, xüsusilə də Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin (ÜİHB)²¹, Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın (MSHBP)²² və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının (AİHK)²³ müddəaları ilə təmin olunur və qorunur.

Eyni zamanda, Azərbaycan Avropa Birliyi (AB), Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və Avropa Şurası (AŞ) kimi çoxtərəfli və ikitərəfli donorlardan insan hüquqlarının müdafiəsini gücləndirmək üçün beynəlxalq yardımlar alır.

2006-cı ilin 14 noyabrında Azərbaycan AQS²⁴ çərçivəsində Avropa Birliyi ilə fəaliyyət planı imzaladı. Beş illik fəaliyyət planı demokratiyanın gücləndirilməsi, insan hüquqlarının, fundamental azadlıqların və qanunun aliliyinin müdafiəsi daxil olmaqla əməkdaşlığın prioritet sahələrini müəyyən edir. Fəaliyyət Planı ölkənin demokratiya, qanunun aliliyi və insan haqları sahəsindəki beynəlxalq, o cümlədən Avropa Şurası qarşısındakı öhdəliklərinə istinad edir.

2006-cı ilin 28 dekabrında Azərbaycan prezidenti İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı haqqında fərman imzalayıb²⁵. Fərmanda qeyd olunur ki, insan hüquqları və vətəndaş azadlıqlarının təmin olunması ümummilliyet vəzifədir. Fərmanın mətni prezident tərəfindən BMT-nin “Minilliyin İnkişaf Məqsədləri”²⁶ və Avropa Şurasının Üçüncü Sammiti²⁷ tərəfindən insan hüquqlarının müdafiəsi, demokratiya və qanunun aliliyi sahəsində, habelə bu istiqamətdə fəaliyyətin genişləndirilməsi ilə bağlı müəyyən olunmuş prioritetlər nəzərə alınmaqla hazırlanıb və qəbul olunub.

AB Azərbaycanın Fəaliyyət Planını yerinə yetirməsinin monitorinqini aparır və müvafiq olaraq illik hesabatlar hazırlayır. 2013-cü ilin martında dərc olunmuş son hesabatda²⁸ Brüssel pisləşməkdə olan insan haqları durumu ilə bağlı olaraq rəsmi Bakını tənqid edib. Hesabatda həmişəki kimi yumşaq tərzdə təəssüflə qeyd olunub ki, Azərbaycan “əsas tövsiyələrdən yalnız bir neçəsinə diqqət yetirib”.

Hesabatda Azərbaycanın siyasi məhbəs məsələsini müzakirə etmək istəməməsi, jurnalistlərin və vətəndaş cəmiyyəti fəalları üçün təqibə məruz qaldığı, söz azadlığı və sərbəst toplaşma azadlığı ilə bağlı qanunvericiliyin beynəlxalq standartlara cavab vermədiyi və məhkəmə sisteminin azad olmadığı qeyd olunub.

Hesabatda vurğulanıb ki, “korrupsiya Azərbaycanda sahibkarlığın və çoxşaxəli iqtisadiyyatın inkişafına əsas maneə olaraq qalır” və qeyd olunub ki, ölkədə ikinci antikorrupsiya strategiyası

²¹ İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, maddə 19, İfadə azadlığı, <http://bit.ly/1arHbE>

²² Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt, maddə 19-İfadə azadlığı, maddə 21-sərbəst toplaşmaq azadlığı, Maddə 22-birləşmə azadlığı, <http://bit.ly/110fs00>

²³ Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası, maddə 10-İfadə azadlığı, maddə 11-sərbəst toplaşmaq və birləşmək azadlığı, <http://bit.ly/ZsNzNM>

²⁴ <http://bit.ly/1d13Le8>

²⁵ <http://bit.ly/13E4DCy>

²⁶ BMT-nin “Minilliyin İnkişaf Məqsədləri”, <http://bit.ly/18QKVCj>

²⁷ Avropa Şurasının Üçüncü Sammiti, <http://bit.ly/15fF3oy>

²⁸ Azərbaycanın AQS üzrə Tərəqqi Hesabatı, 2012 - <http://bit.ly/13Zuzsu>

tamamlanıb və bu strategiya çərçivəsində vətəndaşlar qaynar xətt və digər vasitələrlə hökuməti korrupsiya halları barədə məlumatlandırmağa çağırılıb.

Hesabatda o da qeyd olunub ki, seçki prosesi, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və məhkəmə sisteminin müstəqilliyi daxil olmaqla dərin və davamlı demokratiyanın yaradılması öhdəliyinin yerinə yetirilməsi üçün Azərbaycan səyləri daha da gücləndirməlidir.

Azərbaycan AQS Fəaliyyət Planında nəzərdə tutulan və insan hüquqları ilə bağlı olan konkret tədbirləri əsasən yerinə yetirməyib. Bu fəsil AQS Fəaliyyət Planının Azərbaycan tərəfindən yerinə yetirilməsi ilə bağlı durumun qısa təhlilini təqdim edir.

Korrupsiyaya qarşı mübarizə

Adekvat cinayət təqibi və mühakiməni təmin etmək üçün Cinayət Məcəlləsinin, xüsusilə də rüşvətxorluq və korrupsiya ilə bağlı cinayət anlayışlarının Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası, Avropa Şurasının Korrupsiya ilə əlaqədar Cinayət Məsuliyyəti haqqında Konvensiyası və Korrupsiya ilə əlaqədar Mülki-Hüquqi Məsuliyyəti haqqında Konvensiyası və İƏİT-nin (İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı) Xarici Dövlət Rəsmilərinin Beynəlxalq Biznes Əməliyyatlarında rüşvətxorluqla mübarizə üzrə Konvensiyası kimi beynəlxalq standartlara uyğunluğu təmin olunsun;

Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası, Avropa Şurasının Korrupsiya ilə əlaqədar Cinayət Məsuliyyəti haqqında Konvensiyası və Korrupsiya ilə əlaqədar Mülki-Hüquqi Məsuliyyəti haqqında Konvensiyasına uyğun olaraq, korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə normativ-hüquqi baza təkmilləşdirilsin;

AB-Azərbaycan Fəaliyyət Planı, Prioritet 4: Korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi yolu ilə biznes və investisiya mühiti yaxşılaşdırılsın

2005-ci ildə Azərbaycan Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyasını²⁹ imzalamaqla öz üzərinə “dövlət administrasiyasında, o cümlədən onun təşkilində, fəaliyyətində və lazım gəldikdə qərarlar qəbulu prosesində şəffaflığı gücləndirmək üçün müvafiq tədbirləri görmək öhdəliyi götürüb. Belə tədbirlər digər məsələlərlə yanaşı həmçinin aşağıdakıları əhatə edə bilər: a) geniş ictimaiyyətin nümayəndələri tərəfindən, lazım gəldikdə, dövlət administrasiyasının təşkili, fəaliyyəti və qərar qəbulu prosesləri, habelə şəxsi həyatın və şəxsi məlumatların qorunması şərtlərinə əməl edilməklə, ictimaiyyətin mənafeyinə daxil olan qərar və hüquqi aktlar barədə məlumat alınmasına imkan verən prosedur və qaydaların qəbul edilməsi;”³⁰

Azərbaycanın AQS üzrə tərəqqi hesabatında³¹ “çirkli pulların yuyulması və insan alverinə qarşı mübarizədə irəliləyişin əldə olunduğu”, habelə vətəndaşların şikayətlərini bildirmək üçün qaynar xəttin fəaliyyət göstərməsi qeyd olunsada, RATİ hesab edir ki, korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində uğur qazanmaq üçün Azərbaycan hələ uzun bir yol qət etməlidir.

Eyni zamanda, Azərbaycan hökuməti Açıq Hökumət Tərəfdaşlığı³² üzrə Milli Fəaliyyət Planı qəbul edib. Açıq Hökumət Tərəfdaşlığı hökumətlərin şəffaflığı artırmaq, vətəndaşların hüquq və

²⁹ Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası, 29 may 2013-cü il tarixinə olan imzalanma və ratifikasiya durumu, <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/signatories.html>

³⁰ Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası. Sənəd A/58/422, 14 dekabr 2005-ci il, <http://www.antikorrupsiya.gov.az/upload/file/UN%20Convention%20Corruption.pdf>

³¹ Azərbaycanın AQS üzrə 2012-ci il tərəqqi hesabatı, <http://bit.ly/13Zuzsu>

³² Açıq Hökumət Tərəfdaşlığı üzrə Milli Fəaliyyət Planı, <http://bit.ly/SG9197>

imkanlarını genişləndirmək, korrupsiya ilə mübarizə və idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi üçün yeni texnologiyalardan istifadə ilə bağlı öhdəliklərinə əməl etməsini təmin etmək məqsədi daşıyan çoxtərəfli təşəbbüsdür³³. Dünya təcrübəsi göstərir ki, hər hansı dövlətin korrupsiya ilə mübarizə öhdəliyi həmin ölkənin xəbər mediasının müstəqilliyi və azadlığı ilə sıx əlaqəlidir. Azərbaycan dövləti bu cür əhəmiyyətli bir razılaşmaya qoşulsa da, hökuməti cəmiyyət qarşısında cavabdeh tuta bilən əhəmiyyətli resurs - nəzarətçi funksiyası daşıyan mətbuat - hakimiyyət tərəfindən susdurulmuşdur.

Azərbaycan Avropa Şurasının çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə dair yenilənmiş Konvensiyasını³⁴ (CETS №198) və Rəsmi sənədlərə çatımlılıq haqqında Avropa Şurası Konvensiyasını (CETS №205) imzalamayıb. 2009-cu ildən imzalanmaq üçün açıq³⁵ olan Konvensiya hakimiyyət orqanlarının sahib olduqları rəsmi sənədlərə ümumi çatımlılıq hüququnu tanıyan, məcburi xarakter daşıyan ilk beynəlxalq hüquqi sənəddir³⁶. Bu günə qədər Azərbaycanın qonşusu Gürcüstan da daxil olmaqla 14 ölkə sənədi imzalamış və altı ölkə isə ratifikasiya etmişdir³⁷. Sənəd 10 ölkə tərəfindən ratifikasiya olunduqdan sonra qüvvəyə minəcək.

Ən narahatedici məqam isə 12 iyun 2012-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş və korporativ hüquqi şəxslər tərəfindən informasiyanın açıqlanmasını məhdudlaşdıran qanunvericilik dəyişikliklərinin³⁸ 2012-ci il iyulun 6-da Prezident Əliyev tərəfindən imzalanması olmuşdur.

“İnformasiya əldə etmək haqqında” qanuna edilmiş dəyişikliklərə görə isə, informasiyanın əldə edilməsinə o şərtlə icazə verilir ki, bu, Azərbaycan Respublikasının siyasi, iqtisadi, hərbi, maliyyə-kredit və valyuta siyasəti sahələrində maraqlarının qorunması, ictimai qaydanın, sağlamlığın və məənəviyyatın mühafizəsi, digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının, kommertiya və digər iqtisadi maraqlarının qorunması, məhkəmənin nüfuzunun və qərəzsizliyinin təmin edilməsi məqsədlərinə zidd olmasın. İnformasiyanın açıqlanmasına yalnız müvafiq informasiya sahiblərinin icazəsi ilə yol verilir.

İnformasiyanın əldə olunması və hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı haqqında qanunlara da dəyişikliklər edilmişdir. Bu dəyişikliklər “İnsan hüquqları və azadlıqlarının tətbiqinin tənzimlənməsi” haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş legitim ictimai maraqların dairəsini genişləndirib.

“Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” qanuna edilmiş dəyişikliyə görə kommertiya hüquqi şəxslər barədə informasiya, yəni hüquqi şəxslərin təsisçiləri və onların nizamnamə kapitalındakı payları haqqında məlumatlar sirr hesab olunur. Bu informasiya yalnız sorğu əsasında məhkəmələrə, istintaq orqanlarına və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektlərinə “Cinayət yolu ilə və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əldə olunmuş pul və əmlakın qanuniləşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq açıqlana bilər. Qanun layihəsinə görə bu informasiya müvafiq orqanlara, vəkillərə və üçüncü şəxsə yalnız informasiya sahibinin razılığı əsasında verilə bilər.

³³ Açıq Hökumət Tərəfdaşlığı haqqında ətraflı məlumat üçün, <http://bit.ly/qW85Np>

³⁴ Avropa Şurasının çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə dair Konvensiyası, (CETS №198), 13/9/2013 tarixinə olan imzalanma/ratifikasiya durumu,

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=198&CM=&DF=&CL=ENG>

³⁵ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=205&CM=1&DF=&CL=ENG>

³⁶ Rəsmi sənədlərə çatımlılıq haqqında Avropa Şurası Konvensiyası. Müqavilənin xülasəsi.

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Summaries/Html/205.htm>

³⁷ Rəsmi sənədlərə çatımlılıq haqqında Avropa Şurası Konvensiyası, CETS №205, 13/9/2013 tarixinə olan imzalanma və ratifikasiya durumu <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=205&CM=1&DF=&CL=ENG>

³⁸ <http://www.president.gov.az/articles/5333>, <http://www.president.gov.az/articles/5364>, <http://www.president.gov.az/articles/5369>

Bu cür dəyişiklik "İnsan Hüquq və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Haqqında" Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinin 2-ci bəndi (Bu azadlıqların həyata keçirilməsi milli təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü və ya ictimai asayiş maraqları naminə, iğtişanın və ya cinayətin qarşısını almaq, sağlamlığın, yaxud mənəviyyatın mühafizəsi, habelə digər şəxslərin nüfuzu və hüquqlarının müdafiəsi üçün gizli olaraq əldə edilmiş məlumatların açıqlanmasının qarşısını almaq üçün və ya ədalət mühakiməsinin nüfuz və qərəzsizliyini təmin etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan müəyyən formallıqlara, şərtlərə, məhdudiyyətlərə və ya sanksiyalara məruz qala bilər) ilə ziddiyyət təşkil edir. Bu dəyişikliklər eyni zamanda BMT-nin "Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə" Konvensiyası və həmçinin "BMT-nin terrorçuluğa qarşı mübarizəyə dair" Konvensiyasındakı³⁹ müddəalarla ziddiyyət təşkil edir.

Bu dəyişikliklər Azərbaycan hökumətinin həm öz xalqı, həm beynəlxalq ictimaiyyət qarşısında üzərinə götürdüyü korrupsiyaya qarşı mübarizə öhdəliyini yerinə yetirməməsi hesab oluna bilər. Bu qanun dəyişiklikləri ilə, Azərbaycanda informasiya azadlığı daha da məhdudlaşdırılıb, hüquqi şəxslərin fəaliyyəti üzərində tələb olunan ictimai nəzarət və şəffaflyq prinsipləri pozulub. Bundan sonra jurnalistlərin korrupsiya halları ilə bağlı araşdırmalar aparmaları daha da çətin olacaq, belə ki, hər hansı korrupsiya faktını araşdıran jurnalist qanunvericiliyə edilmiş bu dəyişikliyə görə cəzalandırıla bilər.

İnsan hüquqlarının, fundamental azadlıqların və qanunun aliliyinin müdafiəsi

Məhkəmə sisteminin müstəqilliyinin, qərəzsizliyinin və effektivliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə, o cümlədən, hakimlərin və prokurorların təyinatı, vəzifələrinin artırılması, onların hüquqları və öhdəliklərinə nəzərən məhkəmə sisteminin təşkili təkmilləşdirilsin;

AB-Azərbaycan Fəaliyyət Planı, Prioritet 3:Azərbaycanın beynəlxalq (TƏS, AŞ, ATƏT, BMT qarşısındakı) öhdəliklərinə uyğun olaraq insan hüquqlarının və fundamental azadlıqların və qanunun aliliyinin müdafiəsi gücləndirilsin

Azərbaycan qanunvericiliyi və beynəlxalq hüquqa əsasən, məhkəmə sistemi qanunvericilik və icra hakimiyyətindən tamamilə müstəqil bir şəkildə fəaliyyət göstərməlidir. Lakin Azərbaycan məhkəmələri siyasi motivli işlərdə və jurnalistlərlə bağlı olan işlərdə ədalətli qərarlar qəbul etmir. Belə ki, bu işlər lazımi şəkildə araşdırılmır və qərarlar ədalətli olmur. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi yerli Azərbaycan məhkəmələri tərəfindən işlərə ədalətli baxılmaması ilə bağlı bir çox qərar qəbul etmiş və bu qərarlarda "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası"nın 6-cı maddəsinin pozulmasını tanımışdır.

"İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya"nın Fakültativ Protokolunun (2006-cı ilə qədər) ratifikasiyası və icrası təmin olunsun;

Həmin yerdə

Azərbaycanın bu konvensiyaya qoşulmasına baxmayaraq, işgəncə halları hələ də baş verir. Saxlanılan və ya həbs olunan şəxslər saxlanma yerlərində işgəncəyə məruz qalırlar. Məsələn, nümayişlər zamanı saxlanılan və ya həbs olunan şəxslər işgəncəyə məruz qalır- onların qollarına qandal vurulur və qollarından dartılaraq aparılan zaman qandal onların qollarını və əllərini zədələyir. Ən son işgəncə hallarından birində Müsavat Partiyasının gənclər komitəsinin keçmiş rəhbəri Tural Abbaslı qeyri-adi işgəncəyə məruz qalıb, belə ki, onun qolları isitmə radiatoruna qandallanıb.

³⁹ BMT-nin Terrorçuluqla Mübarizəyə dair Konvensiyası, <http://bit.ly/1euCYLo>

Müstəqil ictimai yayım xidməti (teleradio yayımı) yaradılsın;

Həmin yerdə

İctimai yayımın həyata keçirilməsi üçün 2005-ci ildə Azərbaycanda İctimai Televiziya və İctimai Radio yaradılmışdır. Lakin İTV və İctimai Radio ictimai yayımçıdan daha çox dövlət yayımçısı kimi fəaliyyət göstərir. Onlar əsasən hökumət nümayəndələrinin fəaliyyətini işıqlandırır, müxalifət nümayəndələrini isə ya heç işıqlandırmır, ya da neqativ işıqlandırır. Eyni zamanda RATİ qeyd edir ki, Azərbaycanın dövlət yayımçısını ləğv etmək və ictimai yayımçı yaradaraq onu inkişaf etdirmək öhdəliyinin mövcud olmasına baxmayaraq, hökumət AZTV-yə əlavə olaraq daha iki yeni dövlət yayımçısı- Mədəniyyət TV və İdman TV kanallarını açmışdır. Bundan başqa, İctimai TV “İctimai teleradio yayımı haqqında Qanun”da nəzərdə tutulmuş vəzifələrini yerinə yetirmir. Avropa Yayım Birliyinin üzvü olan İctimai TV-nin 2013-cü il Avroviziya mahnı müsabiqəsi zamanı Rusiyaya verdiyi səslerin hesaba alınmaması barədə bəyanatla çıxış etməsi peşəkarlıqdan çox uzaq bir addım olmuşdur. Həmçinin son baş direktor seçkisi zamanı İctimai TV-nin baş direktoru seçilmiş şəxsin hakim Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvü olması bu televiziyanın hakimiyyətin nəzarət altında fəaliyyət göstərməsindən xəbər verir.

Məlumat azadlığı haqqında Qanunun lazımı icrası təmin edilsin;

Həmin yerdə

İnformasiya əldə etmək hüququ Azərbaycan Konstitusiyası ilə təmin olunan fundamental hüquqdur. Konstitusiyanın 50.I maddəsinə görə, “Hər kəsin qanuni yolla istədiyi məlumatı axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı vardır.”⁴⁰ Bundan başqa, Konstitusiyanın 57-ci maddəsi vətəndaşları “dövlət orqanlarına şəxsən müraciət etmək, habelə fərdi və kollektiv yazılı müraciətlər göndərmək” hüququ ilə təmin edir.⁴¹ Müraciətləri almış dövlət qurumları hər bir müraciətə qanunla müəyyən edilmiş qaydada və müddətlərdə yazılı cavab verməlidir.⁴²

İnformasiya əldə etmək hüququ 2005-ci ildə qəbul olunmuş “İnformasiya əldə etmək hüququ haqqında Qanun”da təsbit olunub. Bu qanunun müəyyən müddəaları vətəndaşların “bilmək hüququ”nu təmin edir. Lakin 2012-ci ildə parlament bu qanuna, həmçinin “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı haqqında” və “Kommersiya sirri haqqında” qanunlara bir sıra mürtəce dəyişikliklər qəbul edib.

2012-ci il iyulun 6-da Prezident Əliyev 12 iyun 2012-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş və korporativ hüquqi şəxslər tərəfindən informasiyanın açıqlanmasını məhdudlaşdıran qanunvericilik dəyişikliklərini imzalayıb. Şəffaflıq tərəfdarı olan qruplar tərəfindən ciddi tənqidlə qarşılanan bu dəyişikliklər kommersiya hüquqi şəxslərin rəhbərləri, onların nizamnamə kapitalındakı payı və digər oxşar məlumatlara cəmiyyətin çatımlılığını məhdudlaşdırır. Əlavələr 2012-ci ilin oktyabr ayında qüvvəyə minib.

Bundan başqa, 2010-cu ildə informasiya ombudsmanı səlahiyyəti insan hüquqları ombudsmanına verilib və informasiya ombudsmanı haqqında müddəalar 2012-ci ildə qanundan çıxarılıb.

Vətəndaş cəmiyyətinin və onun təşkilatlanmış formalarının (insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən QHT-lər, birliklər və s.) inkişafı təşviq olunsun. QHT-lərin qeydiyyatı üçün tələb olunan mövcud mürəkkəb və çətin prosedur asanlaşdırılsın;

⁴⁰ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, maddə 50.I, <http://www.president.az/azerbaijan/constitution>

⁴¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, maddə 57.I, <http://www.president.az/azerbaijan/constitution>

⁴² Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, maddə 57. II, <http://www.president.az/azerbaijan/constitution>

Həmin yerdə

Azərbaycan hökuməti vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında maraqlı deyil. Avropa Parlamentinin 2013-cü ildə qəbul olunmuş və Azərbaycanda QHT-lərin qeydiyyatından imtina olunduğunu qeyd edən qətnaməsi⁴³ Azərbaycan hökumətini Azərbaycan İnsan Hüquqları Evinin yenidən açılmasına qeyd-şərtsiz icazə verməyə, eyni zamanda Seçkilərin Monitorinqi və Demokratianın Tədrisi Mərkəzini və İnsan Hüquqları Klubunu təxirə salınmadan və heç bir inzibati problem olmadan qeydiyyatı almağa çağırır. Azərbaycan hökuməti insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən QHT-lərin fəaliyyətinə maneələr yaradır, onlara əsaslı səbəb olmadan xəbərdarlıq edir və Azərbaycanın regionlarında onların təşkil etdikləri tədbirlərin keçirilməsinə əngəllər törədir. Hökumətin “Qeyri-hökumət təşkilatları haqqında Qanun”a etdiyi son məhdudlaşdırıcı dəyişikliklər rəsmi qrant müqaviləsi olmadan 200 manatdan artıq ianə alan QHT-lər üçün yüksək məbləğdə cərimələr nəzərdə tutur⁴⁴. Belə ki, qəbul olunmuş ianələri dövlət qeydiyyatına aldırmayan QHT-lər əmlakı müsadirə olunmaqla 1500 manatdan 15000 manata qədər cərimə cəzası ilə üzləşə bilər.

İcma-əsaslı təhsil, təlim və maarifləndirmə proqramları yolu ilə din və mədəniyyət müxtəlifliyinə hörmət təşviq olunsun;

Həmin yerdə

Din və vicdan azadlıqlarına Azərbaycanda tam hörmət edilmir. Hicab geyinən qızlar məktəb və universitetlərdə problemlərlə üzləşir, və buna etiraz edən dindarlar müxtəlif ittihamlarla həbs olunur. Mədəniyyət xadimləri və incəsənət nümayəndələrinə də hörmət edilmir. Bəstəkar Hüseyn Abdullayev Azərbaycanda insan hüquqları durumuna toxunan “Susma” mahnısı və klipinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunub. Mahnını ifa edən müğənnilər də polis məntəqəsinə çağırılıblar.

⁴³ Avropa Parlamentinin Azərbaycan üzrə qətnaməsi: İlqar Məmmədovun işi, <http://bit.ly/14TDQ2M>

⁴⁴ Daha ətraflı məlumatı buradan oxuya bilərsiniz: <http://www.icnl.org/research/monitor/azerbaijan.html>

Fəsil 3: Azərbaycanca fundamental azadlıqlara qarşı repressiyaya Avropa Birliyinin cavabı

“Azərbaycanda real durum sərtidir. Mediaya qarşı əsassız məhdudlaşdırmalar baş verir. Biz söz azadlığından istifadəyə görə cinayət məsuliyyətinin tətbiq olunmasının şahidi oluruq. Jurnalistlərə qarşı zorakı hücumların şahidi oluruq. Azərbaycan hökuməti bu ilin əvvəlində, Avroviziya mahnı müsabiqəsindən əvvəl, mətbuat azadlığını təmin etməyi vəd etsə də, əslində vəziyyət daha da pisləşib. Mən açıqlamışam ki, bu cür hallar yolverilməzdir.”

Nili Krous, Avropa Komissiyasının vitse-prezidenti, 10 noyabr 2012-ci il⁴⁵

AQS Fəaliyyət Planı ilə yanaşı, Azərbaycan hökuməti həmçinin Avropa Parlamentinin Azərbaycanla bağlı qətnamələrində irəli sürülmüş tövsiyələrin də əksəriyyətinə əhəmiyyət verməyib. Aşağıda Azərbaycanın Avropa Birliyinin gözləntilərini doğrultmadığı məqamların qısa xülasəsi verilmişdir.

Avropa Parlamentinin Azərbaycanla bağlı 9 iyun 2005-ci il tarixli Qətnaməsi

2005-ci ilin parlament seçkiləri ərəfəsində repressiv mühitin daha da kəskinləşməsi ilə AB Azərbaycanın insan hüquqları sahəsində beynəlxalq standartlara əməl etməsi üçün edilən beynəlxalq çağırışlara və səylərə qoşulmaq qərarına gəldi. Özünün T6-0243/2005 sayılı qətnaməsində⁴⁶ Avropa Parlamenti “öz ifadə və sərbəst toplaşma hüquqlarını həyata keçirən müxalifət üzvləri və gənclər hərəkatı fəalları qarşı polis qeyri-mütənasib gücdən istifadəsini şiddətlə pisləyir, müxalifət fəallarının həbsini və saxlanmasını siyasi motivli hesab edir, həbs olunmuş şəxslərin azadlığa buraxılmasını alqışlayır, baş vermiş halların, həmçinin polis məsul olduğu halların tam araşdırılmasına çağırır.”

AB tərəfindən qınanmasına baxmayaraq, Azərbaycan hakimiyyəti şəhər mərkəzində müxalifətin aksiya keçirməsinə qoyulan qadağanı davam etdirib. Hətta hüquq pozuntusu ilə üzləşmiş adi insanlar, gənclər və vətəndaş cəmiyyəti qrupları tərəfindən təşkil olunan və mahiyyətə siyasi xarakterli olmayan aksiyaların keçirilməsinə belə icazə verilmir. Həmin şəxslər buna rəğmən aksiya keçirirlərsə, polis aşırı güc tətbiq etməsi, tutulma və hətta saxta xuliqanlıq və ya narkotik ittihamları ilə həbs kimi ağır sonuclarla üzləşə bilərlər.

2012-ci ilin noyabrında Azərbaycan prezidenti tərəfindən imzalanmış, sərbəst toplaşma haqqında qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklərlə⁴⁷ icazəsiz aksiyaların təşkili və bu aksiyalarda iştiraka görə müəyyən olunmuş cərimələrin məbləği dramatik şəkildə artırıldı.

Azərbaycanda polis zorakılığı cəzasız qalmaqda davam edir. İcazəsiz etiraz aksiyası və ya oxşar tədbirlər zamanı polis çox vaxt zorakılıqdan istifadə edir; dinc nümayişçilər, aksiyaçılar və sadə vətəndaşlara (məcburi köçürmələr zamanı) qarşı polis qeyri-insani davranışını sübut edən video görüntülər mövcuddur. Vətəndaşlara qarşı zor tətbiq etmiş polis zabitlərinin barələrində intizam tədbirlərinin görüldüyü əzsaylı hallar istisna olmaqla, hərtərəfli araşdırma bir qayda olaraq aparılmır və cavabdehlər cəzalandırılmır. Polisi vətəndaşlara qarşı humanist və tolerant davranmağa çağırmaq əvəzinə iyul ayında Azərbaycan prezidenti aşkarca bildirib ki, Azərbaycanda heç bir polis əməkdaşı cəzalandırılmayacaq. Bu isə polislərin zor tətbiq etdiyi hallarda cəzalandırılmayacaqlarına arxayınlıqlarını artırır.

⁴⁵ Nili Krous, Avropa Komissiyasının vitse-prezidenti, 10 noyabr 2012-ci il, <http://bit.ly/164qzo6>

⁴⁶ Avropa Parlamentinin Azərbaycanla bağlı 9 iyun 2005-ci il tarixli Qətnaməsi, <http://bit.ly/17WgiOI>

⁴⁷ Daha ətraflı burada, <http://bit.ly/1aJOPoZ>

Qətnamə 2005-ci ilin martında Elmar Hüseynovun qətlə yetirilməsini “sərt şəkildə pisləyir”, “plüralizm, demokratiya və qanunun aliliyinə öz dəstəyini bir daha bildirir”, cavabdehlərin məsuliyyətə cəlb olunması üçün hökuməti “bütün mümkün tədbirləri görməyə” çağırır, hökuməti, eyni zamanda, medianın fəaliyyətinə tətbiq olunan məhdudlaşdırıcı tədbirləri aradan qaldırmağa, hakimiyyəti tənqid edən jurnalistlərin təqib, təhdid və həbslərini dayandırmağa və öz peşə fəaliyyətini həyata keçirən jurnalistlərin təhlükəsizliyini və peşə toxunulmazlığını təmin etməyə çağırır.

Jurnalist Elmar Hüseynovun qətlindən səkkiz il keçməsinə baxmayaraq, onun ölümünə görə heç kim məsuliyyətə cəlb olunmayıb, halbuki, cinayətdən dərhal sonra hakimiyyət onu törəyənləri tapıb cəzalandırmağı vəd etmişdi.

Lakin xarici istintaq qruplarının iştirakı ilə əldə olunmuş kiçik irəliləyişdən sonra, jurnalistin qətlinin istintaqında durğunluq yaranıb və hazırda heç bir fəal istintaq hərəkətinin həyata keçirildiyi müşahidə olunmur.

Hüseynovun qətlindən sonra da öz fəaliyyətlərində müəyyən “qırmızı xətti” keçən jurnalistlər təzyiqlərlə üzləşiblər. Bunun bariz nümunələrindən biri jurnalist Sərdar Əlibəylinin bu yaxınlarda həbs olunmasıdır. Belə ki, Əlibəyli yüksək vəzifəli dövlət məmurlarını öz yazılarında tənqid etdiyinə görə həbs olunduğunu bildirir.

Media nümayəndələrinin təqibi, şantaj və təhdid olunması da davam edir. Təzyiqə məruz qalmış jurnalistlərdən Azadlıq Radiosunun əməkdaşları Xədicə İsmayıl və Yafəz Əkrəmoğlunun adlarını çəkmək olar. Qeyd olunan jurnalistlərə qarşı seksual şantaja cəhd edilib. Xədicə İsmayıl və Azadlıq qəzetinin redaktoru Azər Əhmədovun şəxsi həyat toxunulmazlığı hüquqları pozulmuş, jurnalistlərin gizli kamera ilə çəkilmiş intim videoları internetdə yayılmışdır. Əhmədov 2010, İsmayılova isə 2012 və 2013-cü illərdə bu cür əməllərlə üzləşiblər.

Hüseynovun qətlindən sonra jurnalistlərə qarşı fiziki hücum və digər təzyiq formalarına da son verilməyib. İki ciddi narahatlıq doğuran hal xüsusilə qeyd olunmalıdır. Saxta ittihamlarla həbs olunmuş “Tolışi Sədo” qəzetinin keçmiş baş redaktoru Novruzəli Məmmədov həbsxanada ikən ciddi xəstəlik keçirmiş və lazımı diqqətin göstərilməməsi nəticəsində 2009-cu ildə həbsdə dünyasını dəyişmişdir. Bu hadisədən iki il sonra, 2011-ci ildə müstəqil jurnalist Rafiq Tağı işdən evə qayıdarkən ölümcül şəkildə bıçaqlanmış və hadisədən dörd gün sonra vəfat etmişdir. Təkcə 2012-ci ildə müstəqil və müxalifət-yönlü jurnalistlərə qarşı 19 zorakılıq faktı qeydə alınmışdır⁴⁸. Hökumət və hökumət-yönlü media nümayəndələri isə nadir hallarda fiziki zorakılıqla üzləşirlər. Elmar Hüseynovun qətlindən bu yana ümumilikdə 200-dən artıq jurnalist zorakı hücumla məruz qalıb.

Avropa Parlamentinin Azərbaycanla bağlı 17 dekabr 2009-cu il tarixli Qətnaməsi: ifadə azadlığı

2009-cu ildə Azərbaycanda ifadə azadlığının durumu əhəmiyyətli dərəcədə pisləşib. 2009-cu il bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində hökumət müstəqil medianın rolunu zəiflətmək üçün müxtəlif taktikalara əl atıb. Konstitusiyaya və digər qanunvericilik aktlarına medianın fəaliyyətini məhdudlaşdırmağa hesablanmış əlavə və dəyişikliklər edilib.

2009-cu il yanvarın 1-dən BBC, Azadlıq Radiosu və Amerikanın Səsi kimi xarici radioların yerli FM tezliklərində yayımı qadağan olunub. Yerli və beynəlxalq təşkilatların çağırışlarına baxmayaraq, hökumət diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyətini ləğv etməyib. Nəticədə, il ərzində bir çox qəzet redaktorları diffamasiya ittihamları ilə həbs olunub.

2009-cu ilin noyabrında bloggerlər Emin Milli və Adnan Hacızadə həmin ilin iyul ayında baş vermiş və əslində bloggerlərin özlərinin hücumla məruz qaldıqları bir insidentə görə “xuliqanlıq” ittihamı

⁴⁸ RATİ-nin 2012-ci il üçün illik ifadə azadlığı hesabatı, Azad Mətbuatın Ölüm-Dirim Mübarizəsi, <http://bit.ly/HiXNek>

ilə müvafiq olaraq iki il və iki il yarım həbs cəzasına məhkum edilmiş, onlara hücum edən şəxslər isə azadlıqda qalmışdılar. İlin sonunda isə həbsdə olan "Gündəlik Azərbaycan" və "Realny Azerbaydjan" qəzetlərinin baş redaktoru Eynulla Fətullayevə qarşı narkotik təxribatı həyata keçirilib.

17 dekabr 2009-cu ildə Avropa Parlamenti Azərbaycanda ifadə azadlığının durumu ilə bağlı RCB7-0266/2009 sayılı sərt qətnamə qəbul edib. Azərbaycanda media azadlığı ilə bağlı durumun pisləşdiyini qeyd edən qətnamə müxalif jurnalistlərin müxtəlif cinayət ittihamları əsasında həbsini və azadlıqdan məhrum olunmasını qınayıb. Qətnamə Azərbaycan hökumətini həbs olunmuş jurnalistləri dərhal azadlığa buraxmağa çağırıb.

İcrası haqqında məlumat: Azərbaycan hökuməti jurnalistləri fəaliyyətlərinə görə həbs etməyə davam edib. 2013-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycanda həbsdə olan jurnalistlərin sayı səkkiz olmuşdur: azadxeber.net saytının baş redaktoru Nicat Əliyev, xeber44.com saytının redaktoru Araz Quliyev, müstəqil jurnalist Fuad Hüseynov, "Tolışi Sədo" qəzetinin baş redaktoru Hilal Məmmədov, müstəqil jurnalist Fərəməz Novruzov, "Yeni Müsavat" qəzetinin müxbiri Tofiq Yaqublu və "Xural" qəzetinin baş redaktoru Əvəz Zeynallı. Jurnalistlərin həbsində məqsəd azsaylı tənqidi və müstəqil media nümayəndələrini susdurmaq, digər jurnalistlərə çəkindirici təsir göstərmək və ölkədə geniş yayılmış özünü-senzura mühiti formalaşdırmaqdır.

Bundan başqa, Avropa Parlamenti deputatları prezidentin 2005-ci il mart tarixli, hər bir jurnalistin hüquqlarının qorunduğunu iddia etdiyi və dövlətin onların hüquqlarını müdafiə etməyə borclu olduğunu bildirdiyi bəyanatını bir daha xatırladır. Qətnamə media təmsilçilərinin təhlükəsizliyinin təcili şəkildə yaxşılaşdırılmalı olduğunu vurğulayaraq, Azərbaycan hökumətini jurnalistlərin təqibi və onlara qarşı zorakılıq hallarının polis tərəfindən araşdırılmaması problemini aradan qaldırmağa çağırır.

İcrası haqqında məlumat: Prezidentin bu bəyanatı yalnız bəyanat olaraq qalıb. Əslində isə jurnalistlərin hüquqları hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən qorunmayıb. Jurnalistlərə qarşı təzyiqlər, fiziki hücumlar və onların hüquqlarının digər şəkildə pozulması faktları ciddi araşdırılmayıb. Jurnalistlər tərəfindən qaldırılan məhkəmə iddiaları təmin olunmayıb. İctimai nümayişlərin işıqlandırılması zamanı jurnalistlərə qarşı polis tərəfindən baş vermiş zorakılıq halları ilə bağlı foto-video sübutların⁴⁹ mövcud olmasına baxmayaraq, 2 iyul 2013-cü il tarixində, Milli Polis Günündə polis əməkdaşlarını təbrik edən nitqində prezident İlham Əliyev heç bir polis əməkdaşının cəzalandırılmayacağını bəyan edib⁵⁰. Üstəlik, prezidentin Elmar Hüseynovun qatillərinin 40 gün içində tapılacağı ilə bağlı verdiyi vədə baxmayaraq, ötən səkkiz ildə heç kim məsuliyyətə cəlb olunmayıb.

Avropa Birliyinin bu çağırışından üç il yarım keçsə də, jurnalistlərə qarşı törədilən cinayətlər hələ də ətraflı araşdırılmır, istintaq yarımçıq saxlanılır və tamamlanmır. Jurnalistlərin hədə-qorxu dolu elektron məktublar, mesajlar və telefon zəngləri almasından tutmuş fiziki hücumlara məruz qalmasına qədər bütün şikayətləri hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən lazımınca araşdırılmır. Bir sözlə, jurnalistlərin təhlükəsizliyi yetərincə təmin olunmur. Diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti hələ də qalmaqdadır. Diffamasiyanı dekriminallaşdırmaq əvəzinə hökumət təhqir və böhtana görə nəzərdə tutulan cinayət məsuliyyətinin internetdə yayılan məzmunu da şamil olunması ilə bağlı qanunvericilik dəyişikliyi edib.

⁴⁹ Polis zabiti jurnalist Rasim Əliyevə hücum edir, Foto/RATİ, <http://on.fb.me/17Kx1o4>

⁵⁰ İlham Əliyev: Polis cəzalandırılmayacaq, 2 iyul 2013-cü il, www.contact.az <http://bit.ly/17il8ss>

Qətnamə Azərbaycan hökumətini vətəndaşların dinc demokratik tədbirlərinə və bu tədbirlərin müstəqil və hökumətin müdaxiləsi olmadan həyata keçirilməsinə şərait yaratmağa və media təmsilçilərinin məruz qaldığı silsilə zorakılıqlardan sonra jurnalistləri müdafiə etməyə çağırıb.

İcrası haqqında məlumat: Hökumət nəinki QHT-lər və gənclər təşkilatları üçün əlverişli şərait yaratmayıb, əksinə, onların fəaliyyətlərinə maneçilik törədib. Azad Fikir Universitetinin bağlanması,⁵¹ Lənkəran şəhərində keçirilən insan hüquqları haqqında sənədli film festivalının dayandırılması⁵² və Azərbaycan İnsan Hüquqları Evinin təşkil etdiyi insan hüquqlarına həsr olunmuş foto sərginin məcburi qapadılması⁵³ buna bariz nümunədir.

Nəhayət, qətnamə BBC, Azadlıq Radiosu və Amerikanın Səsi radiolarını “Azərbaycanda cəmiyyət üçün əhəmiyyətli olan məlumatların obyektiv və mühüm mənbələri” adlandıraraq, hökuməti bu radioların FM tezliklərində yayımlanma lisenziyalarını bərpa etməyə çağırıb.

İcrası haqqında məlumat: Bu radioların heç birinin FM tezliklərində yayım lisenziyası bərpa olunmayıb, çünki hökumət vətəndaşların alternativ və qərəzsiz xəbərlə təmin olunmasını istəmir. Ölkənin yayım mediası və media fəaliyyətini tənzimləyən qurumu (MTRŞ) üzərində sıx nəzarət həyata keçirən hökumət yayımçıların əksərinin özünə yaxın şəxslər tərəfindən idarə olunduğu yayım mediası sektorunda kimlərin fəaliyyət göstərməsinə özü qərar verir.

Avropa Parlamentinin Azərbaycanla bağlı Qətnaməsi: İlqar Məmmədovun işi – 2013-cü ilin iyunu

Hüquq müdafiəçisi və müxalifət lideri İlqar Məmmədova qarşı açılmış və Qərb dövlətlərinin ciddi reaksiyasına səbəb olan cinayət işi Azərbaycanın beynəlxalq öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində Əliyev rejiminin ciddi nöqsanlara yol verdiyini nəzərə çarpdırıb.

11 iyun 2013-cü il tarixində qəbul olunmuş B7-0297/2013⁵⁴ sayılı qətnaməsində Avropa Parlamenti hüquq müdafiəçilərinin, yerli və beynəlxalq QHT-lərin siyasətçilərə, fəallara və jurnalistlərə qarşı saxta ittihamların irəli sürüldüyü xəbərlərindən ciddi narahatlığını ifadə edib. Qətnamə müxalif partiya liderlərinin, üzvlərinin, fəalların, jurnalistlərin və bloggerlərin yalnız və yalnız “öz fikirlərini ifadə etdiklərinə və beynəlxalq standartlara uyğun olaraq fundamental hüquq və azadlıqlarını həyata keçirdiklərinə görə” təhdid olunmasını, həbsdə və azadlıqdan məhrum olunmasını pisləyir.

İcrası haqqında məlumat: Beynəlxalq ictimaiyyətin dəfələrlə etdiyi çağırışlara baxmayaraq, hakimiyyət öz mövqeyini dəyişməək, həbsdə olan tənqidçi jurnalistləri və fəalları azad etməək, onlara qarşı tolerant davranmaq və saxta ittihamlardan istifadəyə son qoymaq istəyi sərgiləmir.

Qətnamə birmənalı şəkildə Azərbaycan hökumətini mətbuat və media azadlığının həm onlayn, həm də oflayn formalarına hörmət etməyə və ifadə azadlığını təmin etməyə çağırır.

İcrası haqqında məlumat: Hakimiyyət və mərkəzi hökumətə tabe olan bütün dövlət məmurları mətbuat və media azadlığına hörmət etməli, öz nitqlərində jurnalistləri və media qurumlarını hədəfə almaqdan və onları diffamasiya iddiası ilə

⁵¹ Siyasi müşavir Kristofer Robinsən tərəfindən Daimi Şuraya təqdim olunmuş “Azərbaycanda Azad Fikir Universitetinin bağlanması barədə” bəyanat, Vyana, 18 aprel 2013-cü il, [www.contact.az http://bit.ly/Hi4D3n](http://bit.ly/Hi4D3n)

⁵² Hökumət Lənkəranda insan hüquqları mövzusunda keçirilən film festivalını dayandıraraq, 6 aprel 2013-cü il, [www.contact.az http://bit.ly/19GB2Ky](http://bit.ly/19GB2Ky)

⁵³ Həmin yerdə

⁵⁴ Avropa Parlamentinin Azərbaycanla bağlı Qətnaməsi: İlqar Məmmədovun işi, <http://bit.ly/14TDQ2M>

məhkəməyə verməkdən çəkinməlidir. Onlar mətbuatla və media təmsilçiləri ilə əməkdaşlıq etməli, onları istədikləri məlumatlarla təmin edərək dövlətin informasiya şəffaflığını daha da yaxşılaşdırmaqda onlara yardım göstərməlidir. Lakin bunun əksinə olaraq, fəvqəladə hallar naziri, daxili işlər naziri, nəqliyyat nazirinin oğlu, Bakı Metropoliteninin rəhbəri və hakimiyyətə yaxın olan digər şəxslər Azadlıq və Yeni Müsavat qəzetlərini məhkəməyə verərək onlardan yüksək məbləğdə maddi təzminat tələb etmiş və onların iddiaları məhkəmələr tərəfindən qismən təmin olunmuşdur. Məhkəmə tərəfindən üzərinə qoyulmuş böyük məbləğli cərimələr nəticəsində Azadlıq qəzeti ciddi maliyyə problemləri ilə üzləşib. Qəzetin nəşriyyat evinə olan böyük məbləğdə borcu onun nəşri üçün problem yaratmaqda davam edir.

Qətnamə Azərbaycan hökumətini diffamasiya sahəsində islahat həyata keçirməyə və diffamasiyaya görə cəzanın həbs deyil mütənasib cərimə olmasını təmin etməyə çağırır.

İcrası haqqında məlumat: Beynəlxalq ictimaiyyətin uzun müddətdən bəri diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyətinin ləğvi üçün etdiyi çoxsaylı çağırışlara baxmayaraq, Azərbaycanda diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti qalmaqdadır. Azərbaycan hakimiyyəti diffamasiyaya görə nəzərdə tutulan ağır cinayət cəzalarını mütənasib məbləğdə cərimə ilə əvəzləyən diffamasiya qanununun qəbulunu sürətləndirməlidir. Bu il Azərbaycan parlamenti internetdə diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan qanunvericilik dəyişikliyi edib ki, bu da internetdə ifadə azadlığına öz çəkindirici təsirini göstərməyə başlayıb.⁵⁵ Yeni müddəalardan artıq bir məhkəmə işində istifadə olunub.⁵⁶ Vətəndaş Mikayıl Talıbov avqustda yerli məhkəmələrdən biri tərəfindən bir il islah işi cəzasına məhkum olunub, bu bir il ərzində hər ay onun maaşının 20%-inin dövlət büdcəsinə ödənilməsi barədə məhkəmə qərarı çıxarılıb. Talıbova qarşı qaldırılmış iddiaya səbəb onun 26 mart 2013-cü il tarixində yaratdığı və keçmiş əməkdaşı olduğu bankı “Haqsız bank” adlandırdığı Facebook səhifəsində paylaşdığı fikirlər olub.

Nəhayət, qətnamə Azərbaycan hökumətini Azərbaycan əhalisinin sərbəst toplaşmaq hüququna hörmət etməyə çağırır.

İcrası haqqında məlumat: Azərbaycan vətəndaşları şəhərin mərkəzi meydanlarında aksiya keçirmək imkanlarından məhrumdurlar. Şəhərin mərkəzində bunun üçün münasib olan kifayət qədər məkanın olmasına baxmayaraq, onlara aksiya keçirmək üçün yalnız uzaq məkanlar təklif edilir. Bundan başqa, hökumət aksiyalar zamanı vətəndaşlara qarşı aşırı gücdən istifadə edir ki, bu da aradan qaldırılmalıdır. Sərbəst toplaşmaq hüququ təmin olunmalıdır.

⁵⁵ Azərbaycanda diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti internetdə yayılan fikirlərə şamil olunur, ABŞ Jurnalistləri Müdafiə Komitəsi, Nyu-York, 14 may 2013-cü il, <http://bit.ly/17QVgPv>

⁵⁶ Azərbaycan: İlk onlayn diffamasiya hökmü, Amnesty International, 21 avqust 2013-cü il, <http://bit.ly/17QVgPv>

Nəticə

Azərbaycanda istənilən Şərqi Avropa ölkəsindən daha çox siyasi məhbusun olmasına baxmayaraq, Avropa Birliyi onların azad olunmasına və insan hüquqları sahəsində islahatların həyata keçirilməsinə nail olmayıb. Avropa Birliyi ilə Azərbaycan arasındakı əməkdaşlığa paralel olaraq hökumət tənqidçilərinin və siyasi opponentlərin susdurulması məqsədi ilə fəalların, hüquq müdafiəçilərinin, tənqidçi jurnalistlərin və vətəndaş cəmiyyəti fəallarınınin təqibi, təhdidi, həbsi və azadlıqdan məhrum olunması davam edib.

AB həm Əliyev rejimi, həm də Azərbaycan müxalifəti tərəfindən sakit, lakin etibarlı siyasi subyekt hesab olunur. Sakit diplomatiya bəzi hallarda uğurlu olsa da, AB-nin Azərbaycanda insan hüquqlarının təşviqi sahəsində daha güclü rol oynamasına açıq-aşkar ehtiyac vardır. AB-nin Azərbaycan hökumətinə demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün təzyiq göstərməməsi Azərbaycan cəmiyyətinin bu quruma etimadını puça çıxara bilər.

Enerji sahəsində Azərbaycan həm istehsalçı həm də tranzit ölkə olaraq AB üçün əsas strateji tərəfdaşlardan biridir. Lakin Azərbaycanla AB arasında enerji sahəsində tərəfdaşlıq yaratmaq məqsədi daşıyan Anlaşma Memorandumunda (AM) insan hüquqları məsələsinə toxunulmur. AM məcburi xarakter daşımasa da, gələcəkdə hüquqi müqavilələrin ola biləcəyini ehtimalını ortaya çıxarır. Azərbaycanla AB arasında gələcəkdə bağlana biləcək bütün enerji müqavilələrində insan hüquqları sahəsində islahatların əməkdaşlıq üçün vacib olan ilkin şərtlərdən biri kimi irəli sürülməsi çox vacibdir.

Brüssel insan hüquqları sahəsində konkret və ölçülə bilən irəliləyişin əldə olunması kriteriyasını AB ilə daha yaxın münasibətlərin qurulmasının aşkar tələbi kimi təyin etməlidir. Bu meyarlarda Azərbaycanın hüquq pozulmalarını aradan qaldırmaq üçün hansı tədbirləri görməli olduğu dəqiqliklə göstərməlidir.

Paralel olaraq, Brüssel Azərbaycanın insan hüquqları sahəsində göstəricilərini həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə yaxşılaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş insan hüquqları və demokratikləşdirmə proqramları həyata keçirməklə Azərbaycanda öz siyasi nüfuzunu gücləndirməlidir. AB vətəndaşlara və siyasətçilərə uzun müddətli təsir göstərmək iqtidarında olan institutların yaradılması və gücləndirilməsində öz dəstəyini göstərməlidir. AB, həmçinin, ölkədə azad sözün təşviqi məqsədi ilə müstəqil KİV-lərin inkişafına dəstək verməlidir.

Bir sözlə, əgər Avropa Birliyi rəsmi Bakının öz insan hüquqları öhdəliklərinə əməl etməsinə nail olmaq istəyirsə, insan hüquqları sahəsində irəliləyiş üçün dəqiq standartlar müəyyən etməlidir.